IQRO JURNALI / 2023
GUVOHNOMA № 060680
E-ISSN : 2181-4341
https://wordlyknowledge.uz
IMPACT FACTOR(SJIF) : 3,934
Volume 3 issue 2 - 2023

G'ARB XALQ OG'ZAKI IJODI

Payzibayeva Madinaxon Sobirjon qizi
Namangan Davlat Universiteti 1-kurs tayanch doktaranti

Annotatsiya
G‘arb jamiyatlarining og‘zaki ijodi qadim zamonlardan beri mintaqaning madaniy merosi to‘qimasida to‘qilgan. Og'zaki san'at qadimdan o'yin-kulgi uchun ham, tarixiy ma'lumotlar, urf-odatlar, qadriyatlar va an'analarni saqlash uchun strategik vosita bo'lib xizmat qilgan. O'yin-kulgi va saqlashdan tashqari, og'zaki san'at muhim ma'lumotlarni uzatish va muayyan marosimlarni bajarish uchun aloqa vositasi sifatida ham qo'llaniladi. Ushbu maqola g'arb jamiyatidagi og'zaki ijodning boy merosini va uning g'arb sivilizatsiyalarini shakllantirishdagi rolini o'rganishga intiladi.

Kalit so’zlar
G’arb, xalq og’zaki ijodi, ballada, kuy va qo’shiqlar, hikoyalar, dostonlar, adabiyot, tarix, falsafiy g’oyalar, Og'zaki san'at.

Boshlash uchun biz g'arb madaniyatida hikoya qilishning roliga qarashimiz mumkin. Hikoya ming yillar davomida ma'lumot va o'yin-kulgilarni etkazishning asosiy vositasi bo'lib kelgan va hikoya qilish san'ati g'arb madaniyatiga chuqur singib ketgan. Qadimgi yunoncha Gomer dostonlaridan tortib Charlz Dikkensning zamonaviy romanlarigacha hikoya qilish axloqiy saboqlar, falsafiy g‘oyalar va hatto siyosiy xabarlarni yetkazishda qo‘llanilgan. G'arb hikoyachiligining eng qadimgi shakllaridan biri epik she'r bo'lib, u odatda qahramon yoki bir guruh qahramonlar va ularning sarguzashtlari haqida hikoya qiladi. G‘arb madaniyatida epik she’riyatning eng mashhur ikkita namunasi bu Gomerning “Iliada” va “Odisseya”si bo‘lib, ular mos ravishda Troya urushi va qahramon Odisseyning sayohati haqida hikoya qiladi. Bu she’rlar dastlab og‘zaki tarzda tuzilgan va ijro etilgan va oxir-oqibat qog‘ozga tushirilgan. G‘arb madaniyatida og‘zaki hikoya qilishning yana bir ko‘rinishi xalq ertaklari bo‘lib, u avloddan og‘izga o‘tib kelayotgan hikoyadir. Xalq ertaklari ko'pincha g'ayritabiiy yoki fantastik elementlarni o'z ichiga oladi va madaniy qo'rquv va umidlarni o'rganish uchun xizmat qiladi. G‘arb xalq ertaklariga aka-uka Grimmlarning “Zolushka” va “Qizil qalpoqcha” kabi hikoyalari misol bo‘la oladi, ular ko‘pchilikka ma’lum bo‘lib, turli shakllarda qayta hikoya qilinadi. G‘arb og‘zaki ijodida she’riyat hikoyachilikdan tashqari muhim o‘rin tutgan. She'r ko'pincha adabiyotning eng lirik va musiqiy shakli sifatida qaraladi va turli xil his-tuyg'ular va tajribalarni etkazish uchun ishlatilgan. Shoirlar jonli tasvir va kuchli his-tuyg'ularni yaratish uchun tildan foydalanadilar va so'zlarining musiqiyligini oshirish uchun ko'pincha qofiya, metr va alliteratsiya kabi usullardan foydalanadilar. G'arbning eng mashhur shoirlaridan biri Uilyam Shekspir bo'lib, u sonetlar va pyesalar yozgan va bugungi kunda ham ko'p o'qiladi va ijro etiladi. Shekspirning pyesalari dastlab aktyorlar tomonidan ijro etiladigan ssenariy sifatida yozilgan va ko'pincha "Shekspir inglizlari" nomi bilan mashhur bo'lgan she'riy tilda aytilgan. Bu til iambik pentametrdan foydalanish va qofiya va alliteratsiyani tez-tez ishlatish bilan tavsiflanadi. Shekspirdan tashqari g‘arb madaniyatida ko‘plab muhim shoirlar bo‘lgan. Uilyam Vordsvort va Semyuel Teylor Kolerij kabi romantik shoirlar o‘z she’rlarida tabiat olamining go‘zalligi va sirini ifodalashga intilganlar. Modernist shoirlar, T.S. Eliot va Ezra Pound zamonaviy hayotning parchalangan va tarqoq tajribasini etkazish uchun yangi shakl va uslublar bilan tajriba o'tkazdilar. Nihoyat, g‘arb og‘zaki ijodida qo‘shiqning tutgan o‘rniga ham nazar tashlashimiz mumkin. She'riyat singari, qo'shiq ham ko'pincha kuchli his-tuyg'ularni aks ettiruvchi juda musiqiy ifoda shaklidir. Qo'shiqlar hikoya qilish, siyosiy qarashlarni ifodalash yoki shunchaki ko'ngil ochish uchun ishlatilishi mumkin. G'arb madaniyatida qo'shiqlarning ko'p turlari mavjud, ular orasida xalq qo'shiqlari, balladalar va estrada qo'shiqlari mavjud. Xalq qo‘shiqlari ko‘pincha avloddan-og‘izdan og‘izga o‘tib, u yoki bu hudud yoki xalqlar guruhining madaniy an’analari va

qadriyatlarini aks ettiradi. Hikoyalar hikoya qiluvchi qo'shiqlar bo'lgan balladalar asrlar davomida G'arb madaniyatida mashhur musiqaning muhim shakli bo'lib kelgan. Bugungi kunda ko'plab mashhur qo'shiqlar, masalan, Teylor Svift yoki Ed Sheranning qo'shiqlari ham sevgi yoki yurak xafaligi haqida hikoya qiluvchi balladalardir.

Og'zaki an'analar qadimgi yunonlar va rimliklar davridan beri G'arb sivilizatsiyasida norma bo'lib kelgan. Yunonlar va rimliklar o'zlarining madaniyati va tarixini saqlab qolish uchun og'zaki urf-odatlar va mifologiyadan foydalanganlar, keyinchalik ular avloddan-avlodga o'tib kelgan. Og'zaki an'analar yunon falsafasi, estetikasi va dinining shakllanishida hal qiluvchi rol o'ynadi. Qadimgi yunon adabiyotining eng yirik asarlari hisoblangan Gomer dostonlari, “Iliada” va “Odisseya” oxir-oqibat yozma holga keltirilgunga qadar og‘zaki an’ana orqali yetkazilgan. Yunonlar grammatik va notiqlik mahoratini oshirish uchun og'zaki an'analarni sinfda o'qitish, nutq va she'rlarni o'qish va yodlash vositasi sifatida ham qo'llashgan. G'arb jamiyatining og'zaki an'anasi 10-asrda yaratilgan deb taxmin qilingan qadimgi ingliz epik she'ri Beovulfga ham taalluqlidir. Beovulf qadimgi ingliz adabiyotining eng muhim asari sifatida e'tirof etilgan va u og'zaki tilovat qilish uchun she'r shaklida yozilgan. Beovulf qahramon Beovulf va uning Grendel ismli yirtqich hayvon bilan jangi va Grendelning onasining keyingi mag'lubiyati haqida hikoya qiladi. Asarda anglo-sakson jamiyatining qadriyatlari, uning qahramonligi, jasorati va sadoqati yorqin tasvirlangan.

O'rta asrlarda G'arb jamiyatida Shanson De Geste paydo bo'ldi. O‘rta asr ritsarlarining saratsenlar va boshqa dushmanlarga qarshi janglarida qilgan ishlarini madh etuvchi “Chanson de geste” dostonlari, birinchi navbatda, sudlarda o‘qish uchun she’r shaklida yozilgan. Bu dostonlardan o‘rta asrlar saroylari tomonidan o‘yin-kulgi vositasi sifatida foydalanilgan va to‘y va boshqa ijtimoiy tadbirlar kabi bayramlarda xalq tomonidan aytilgan. Chanson de geste tashviqot vositasi sifatida ham ishlatilgan, chunki ritsarlarning jasorati haqidagi ertaklar harbiy yurishlarni ilhomlantirish uchun aytilgan. Uyg'onish davri G'arb jamiyatida og'zaki hikoya qilish an'analarining qayta tiklanishini ko'rdi. Uyg‘onish davri gumanistlari mumtoz adabiyotni o‘rganishga katta e’tibor qaratdilar va natijada Aristotel va Platon asarlari kabi asarlarni og‘zaki qiroat qilish keng tarqaldi. Og'zaki hikoya qilishning zamonaviy shakli bo'lgan audiokitob Uyg'onish davriga bog'liq. Og'zaki san'at G'arb jamiyatida hozirgi zamonda ham o'z ta'sirini davom ettirdi. Bugungi kunda ommabop bo‘lgan ko‘plab hikoya va she’rlarning ildizi og‘zaki hikoyachilikdan olingan. Amerikalik shoir Edgar Allan Po o'zining ko'plab she'rlarini dramatik monologlar sifatida yozgan va spektakllarda ovoz chiqarib o'qilishi kerak edi. Bob Dylan, amerikalik qo'shiqchi va qo'shiq muallifi, o'z xabarini og'zaki hikoya qilish orqali etkazish qobiliyati bilan tanilgan va u qo'shiq matnining adabiy sifati bilan hurmatga sazovor.

G'arb madaniyatida og'zaki ijod turlari. Og'zaki san'at bir hil faoliyat emas, balki G'arb sivilizatsiyasining keng madaniy xilma-xilligini aks ettiruvchi turli shakllarni o'z ichiga oladi. G'arb madaniyatidagi og'zaki ijodning muhim shakllaridan ba'zilari quyidagilardir:

1. Hikoya. Hikoya, ehtimol, G'arb jamiyatida og'zaki ijodning eng keng tarqalgan turi bo'lib, hikoyalar avloddan-avlodga o'tadi. Og'zaki hikoya qilish an'anaviy ravishda tarix, afsona va xalq og'zaki ijodini avloddan-avlodga o'tkazish uchun ishlatilgan. Televidenie va kinofilmlar paydo bo'lgunga qadar ham hikoya qilish o'yin-kulgining asosiy shakli edi. Hikoya bugungi kunda ham mashhur bo'lib, ko'plab shahar va shaharlarda hikoya festivallari odatiy holdir.

2. Baladalar - bu hikoyani sodda va to'g'ridan-to'g'ri hikoya qiladigan she'riyat shakli. Baladalar o'rta asrlardagi Chanson de geste an'analaridan kelib chiqqan va 18-19-asrlarda Angliya va Shotlandiyada mashhur bo'lgan. Baladalar tavernalarda va ko'cha burchaklarida kuylangan va

ular sevgi va xiyonatdan tortib sarguzasht va qahramonlikgacha bo'lgan keng mavzularni qamrab olgan.

3. Maqollar oddiy va ixcham maqollar bo‘lib, ularda odob-axloqni ifodalaydi. Maqollar G‘arb jamiyatida qadim zamonlardan beri og‘zaki ijodning muhim tarkibiy qismi bo‘lib kelgan va hozir ham mashhur. Maqollar kundalik suhbatda qo'llaniladi va ko'pincha avloddan-avlodga o'tadi.

4. Jozibalar va afsunlar G'arb jamiyatida asrlar davomida qo'llanilgan og'zaki ijodning an'anaviy shaklidir. Bular istalgan natijaga erishish uchun g'ayritabiiy kuchlarni chaqirish uchun formulalardir. Jozibalar va afsunlar kasallikni davolash, zarardan himoya qilish va omad keltirish uchun ishlatilgan. Jozibalar va afsunlar har xil shakllarda va o'zgaruvchan ma'nolarda bo'lsa ham, bugungi kunda ham qo'llaniladi.

5. Xalq qo‘shiqlari. G‘arb jamiyatida xalq qo‘shiqlari og‘zaki ijodining yana bir muhim turi hisoblanadi. Xalq qo‘shiqlari G‘arb sivilizatsiyasining madaniy xilma-xilligini aks ettiradi va ko‘pincha mintaqaviy an’ana va urf-odatlar bilan chambarchas bog‘liqdir. Xalq qo‘shiqlari ijtimoiy yig‘inlar va bayramlarda kuylanadi va jamiyat madaniy o‘ziga xosligining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, g‘arb xalqlarining og‘zaki ijodi asrlar davomida shakllanib kelgan boy va rang-barang an’anadir. G‘arb madaniyati Gomerning epik she’rlaridan tortib, bugungi kundagi estrada qo‘shiqlarigacha og‘zaki ijod orqali o‘z hikoyalari, e’tiqodlari va his-tuyg‘ularini ifodalashning son-sanoqsiz usullarini topdi. Bu an'analar o'zgaruvchan zamon va madaniy ta'sirlar bilan shakllangan va o'zgargan, ammo ular g'arb madaniyati va o'ziga xosligini shakllantirishda muhim rol o'ynashda davom etmoqda. G‘arb jamiyatining og‘zaki ijodi asrlar davomida qadimgi yunon mifologiyasidan tortib, zamonaviy hikoya va musiqagacha rivojlangan. Og'zaki san'at tarixi, an'analari va urf-odatlarini saqlashda, G'arb sivilizatsiyasining madaniy o'ziga xosligini shakllantirishda ajralmas bo'lib kelgan. Og'zaki san'at ham muloqot, ko'ngil ochish va ta'lim uchun strategik vosita bo'lib xizmat qilgan. Og'zaki san'atning turli shakllari, jumladan, hikoya qilish, balladalar, maqollar, jozibalar va xalq qo'shiqlari G'arb jamiyatining madaniy xilma-xilligi haqida o'ziga xos tushunchalar beradi. Og‘zaki san’at G‘arb sivilizatsiyasining ajralmas tarkibiy qismi bo‘lib qolaveradi, o‘zgarib borayotgan zamon va qadriyatlarni aks ettirish uchun rivojlanadi va moslashadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qurbonova, F. (2022). XALQ OG’ZAKI IJODIYOTI KELAJAK AVLOD TAFAKKURI SHAKLLANTIRISHNING OMILI SIFATIDA. Eurasian Journal of Social Sciences, Philosophy and Culture, 2(9), 34-38.
2. Bekmatova, M. (2023). SHARQ VA G’ARB ASARLARIDA QUSHLAR OLAMI PRAGMATIKASI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(1-2), 669-675.
3. Umarova, O. (2021). XALQ OG ‘ZAKI IJODI ORQALI O ‘QUVCHILARNI MILLIYLIK. Boshlang'ich ta'limda innovatsiyalar, (November).
4. Qizi, C. M. N. (2022). XALQ OG’ZAKI IJODI NOYOB QADRIYAT. Ta’lim fidoyilari, 13(7), 154-158.
5. Назарова, Н. Ж. (2022). YOSHLARDA RAQOBATBARDOSHLIK SIFATLARINI SHAKLLANTIRISH PARADIGMALARI: SHARQ VA G ‘ARB KONTEKSTIDA. Журнал Социальных Исследований, 5(2).